

Bodnár Ilona

Az edzői foglalkozás professzionalizálódásának kezdetei Magyarországon

AZ ANGOLSZÁSZ SPORTTÖRTÉNETÍRÁS arany évtizedének számítanak az 1980-as évek, amikor a hagyományos sportági, egyesületi megközelítés mellett megjelennek a sportot szélesebb összefüggésrendszerben vizsgáló társadalom- és kultúrtörténeti publikációk. Az addigi eredmény- és eseményközpontú áttekintések helyett a sportot a társadalmi osztályok és nemek, etnikumok és a nemzeti identitás kategóriáival kapcsolják össze. Ugyanakkor a kutatók érdeklődési körébe már nemcsak az élsport, hanem a szabadidősport is beletartozik: a fizikai aktivitás életmód-alakító szerepének, a rekreációnak a vizsgálata. A tematikus fordulattal párhuzamosan tudományos nyitás is zajlik. A sport története és társadalmi funkciója egyre több (kulturális) antropológus és szociológus kutatási területe lesz.¹

A változások azonban nem állnak meg az angolszász nyelv- és tudományterület határainál. Az elmúlt évek néhány hazai, történeti megközelítésű sporttudományi publikációja is tükrözi már ezt a fordulatot.² A jelen írás is a szociológia felől közelíti meg az edzői foglalkozás történetét, egy olyan témát, amelynek még nemzetközi viszonylatban is igen szűkös az irodalma. A feltáratlanság, a figyelem hiánya részben a szakma még mindig köztes állapotával magyarázható: egy foglalkozás fejlődésének kritikus pontja, hogy mennyire tudja magát elhatárolni a szakmai tudás és felségterület tekintetében a rokon foglalkozásoktól, esetünkben a sportolótól és a sportvezetőtől, illetve a testnevelő tanároktól. Másrészt az is fontos kérdés, hogy a társadalom felé milyen hitelesen tudja megjeleníteni szaktudásának sajátosságait, elsajátításának nehézségeit. A foglalkozás történetéhez így át kell tekinteni azokat a sporton belüli változásokat, amelyek a szakma kikristályosodását segítik elő. Ugyanakkor a sportnak a társadalomban betöltött szerepe is fontos, mert ez határozza meg az edzők társadalmi presztízsét, külső megítélését. Ez a két szál azonban csak elméletben választható külön, a gyakorlatban dinamikus együttműködés van közöttük. Az edzői foglalkozás és a magyar sport fejlődéstörténetét jelen publikáció a 19. század végétől kezdődően, közel ötven évet átfogóan követi nyomon.

Mivel a sport világra a 20. században már a nemzetközi szintű szerveződés a jellemző, így a hazai vizsgálódás mellett az edzői foglalkozás esetében a külföldi tendenciákat is figyelembe kell venni, pontosabban a sportnak – területtől,

¹ Ezeket a tudománytörténeti folyamatokat, új megközelítési módokat összegzi POPE-NAURIGHT, 2010., amelyben külön tanulmány foglalkozik a sporttörténet és a szociológiai kapcsolatával: MANSFIELD-MALCOLM, 2010.

² HADAS, 2003.; BODNÁR, 2004.; SZEGEDI, 2005.

országoktól független – általános fejlődési jellegzetességeit.³ A modern sportnak a testkultúra történeti hagyományával való összevetésekor Guttman hét olyan jellegzetességet sorol fel, amelyek megkülönböztető erővel bírnak: szekularizáció, esélyegyenlőség, specializáció, racionalizáció, bürokratikus szerveződés, számszerűsítés és a rekordok keresése.⁴ A szerző hangsúlyozza, hogy ezek a tényezők önmagukban, illetve egymáshoz kapcsolódva fejtik ki hatásukat. Ezt figyelhetjük meg az edzői foglalkozás esetében is, hisz a sportban fokozatosan specializálódó, differenciálódó szerepek csak akkor különülhetnek el tartósan, ha a sport centrális értékét, a teljesítményelvet több irányból is megerősítik, biztosítják. Az edzői hivatás szempontjából az elsődleges tényező a felkészülés racionalizálódása: az edzések, a tervszerű felkészülés rendszerének kialakulása. Ezeknek, így magának a foglalkozásnak is az a célja, hogy csökkentse a kockázati tényezőket, kiszámíthatóvá, tervezhetővé tegye a teljesítményt. Az edzések szervezett és tervezett formájának haszna azonban csak egy hierarchikusan felépülő, bürokratikus szervezett, hosszabb időtávot felölelő versenyrendszerben tud igazán érvényesülni, ahol biztosítva van az esélyegyenlőség.

A különböző környezeti hatások, a támogató vagy éppen fékező társadalmi igények az edzői foglalkozás esetében is különböző fejlődési útvonalakat rajzolnak ki. Az európai sportélet angolai gyökereinek megfelelően az edzői-tréneri foglalkozásról alkotott elképzelés és gyakorlásának módja is a szigetországból származik. Ezt az elsődleges hatást az 1910-es években módosítja az amerikai minta, ahol a sportolói szereptől gyorsabban és markánsabban határolódik el az edzői szerep. Az Egyesült Államokban az ösztönző társadalmi hatásoknak köszönhetően felgyorsul a szakmások folyamata: a teljes munkaidős alkalmazás, a képzési programok kidolgozása, a szakmai szervezetek létrejötte és a tudományos háttér megerősítése.⁵

Angolszász minták

A foglalkozás angolai fejlődését kutatva McNab az úttörők két eltérő indíttatású csoportját említi: a volt egyetemistákat, akik Eton és más híres egyetemek „sportos” nevelési szokásait tanárként adják tovább diákjaiknak a közoktatásban, illetve a valamikori sportolókat, a trénereket, akik pályafutásuk során szerzett sporttechnikai ismereteiket polgári klubokban hasznosítják.⁶ Ennek megfelelően a professzió fejlődésének hajtóereje az iskolai atlétika terjedése és a (nemzetközi) versenyrendszer bővülése. Ez utóbbi az atlétika óshazájában lassabban fejlődik, mert a páros, a kihívásos versenyek mellett a klubon belüli, zárt versenyek a jellemzők. Az angolai rendezvények közül ki kell emelni a profi alapokon szerveződő hosszú távú futóversenyeket, mert ezek biztosítják a szakértelem, az edzői szakma fejlődését.⁷ Mivel a fogadásos versenyeken a gazdag mecénások versenyzőkkel nagy pénzüsségeket nyerhetnek, ezért a biztos siker érdekében tréneret szerződtetnek sportolóik mellé.

³ KEYS, 2010. 249.

⁴ GUTTMANN, 1995.

⁵ WILENSKY, 1964.

⁶ McNAB, 1990.

⁷ MISÁNGYI, 1932. 56–57.

A döntően a futás köré szerveződő angol edzésmódszer az életmódra koncentrál: a sportszerű életvitel alapja a táplálék és folyadékbevitel szigorú ellenőrzése, a testsúlycsökkentés, a különféle izzasztó módszerek és masszázs alkalmazása. A technikai ismeretek háttérbe szorulnak, azzal nem a profi trénernek, hanem az iskola testnevelés tanárai és a polgári klubok oktatói foglalkoznak. A módszer az 1880-as évekig őrzi meg vezető szerepét. Első látványos vereségét az 1895-ben New Yorkban rendezett, válogatott atlétikai viadalnak is tekinthető klubok közötti versenyen szenvedni el: a londoniak 11:0-ra veszítenek a New York-iakkal szemben.⁸ Az amerikaiak az angolok lépéselőnyét azért tudják viszonylag rövid idő alatt ledolgozni, mert a McNab által meghatározónak tartott területeken – iskolai sport és a versenyszerű kiépítése – sokkal gyorsabb ütemű szervezőmunkát végeznek. Az 1870-es évek közepére a versengő szellem, a győzelem fontossága egyre jobban teret nyer az USA-ban, mind az oktatási intézményekben, mind a nemzeti karakterben.⁹ A sportnak és a játékoknak alapvető szerepe van az ifjúság nevelésében, mert a győzelem, a hatékonyság ideájának elsajátítása mellett még fegyelmezett, erkölcsös hazafiak nevelését is remélik az iskolai testneveléstől. A versenyszellem eredménye, hogy az iskolarendszer minden szintjén jól szervezett, sportágak és mozgásformák széles körét felölelő bajnoki rendszert építenek ki. Az iskolai bajnokságok széles utánpótlásbázist, illetve stabil munkaerőpiacot jelentenek az edzőknek. Angliával szemben a profi sport is nagyobb léptékben fejlődik, aminek az oka a gazdaság, az üzleti élet és a sport sokkal szorosabb együttműködése. A polgári büszkeség és a gazdasági rivalizálás például arra ösztönzi Cincinnati-ben a helyi üzletembereket, hogy a biztos siker érdekében profi baseballcsapatot toborozzanak – mindez 1869-ben történik.¹⁰

A hatékonyság érdekében az ipari munkaszervezéshez hasonlóan a sportban is specializálódás figyelhető meg az angol *all round sportsman*-felfogással szemben. A hatékonyság a szabályozottság növelésével is fokozható, ami a játékszabályok és az irányítás egységességének Európával szembeni gyorsabb kidolgozásában mutatkozik meg. A gazdasági tényezők térnyerését tovább erősíti a sportrendezvények iránti érdeklődés növekedése, a nézők és a média fokozódó figyelme. Az iskolai és a profi sport tehát kiszámítható munkaerőpiacot jelentett az edzőknek, ugyanakkor elvárásokat is támasztott feléjük, amelyek miatt az angliai hagyományokat meg kellett újítani. A sportolók posztok és versenyszámok szerinti specializálódása miatt a mozgáskivitelezési ismeretek jelentősége megnő. Ennek is köszönhető, hogy számos technikai újítást vezetnek be az atlétikában: a térdelőrajtot, az ollózó technikát a magasugrásban, a csúsztatást a rúdugrásban, a nyújtott lendítő lábat a gátfutásban.¹¹

Az amerikai sportnak hosszú távon nem a technikai és az erőnléti edzések kombinációja jelentette a legfontosabb előnyt, hanem a tudomány viszonylag korai bekapcsolódása a sportba. A sport – azon belül is az edzői szakma – társadalmi elfogadottságát jelzi, hogy három évtizeddel korábban jönnek létre az első sportorvosi intézmények a tengerentúlon, mint Európában.¹² A sport fejlődését alapvetően be-

⁸ MISÁNGYI, 1932. 33.

⁹ GEMS–BORISH–PFISTER, 2008. 149.

¹⁰ GEMS–BORISH–PFISTER, 2008. 158.

¹¹ MISÁNGYI, 1932. 167–169. szerint a legtöbb sportgyakorlat helyes stílusára az amerikaiak jöttek rá.

¹² Bostonban 1889-ben rendezik meg az iskolai testnevelés és a sporttudomány szempontjából is elhíresült konferenciát *Physical Training* címmel.

folyásoló orvostudományra való fokozott támaszkodásban nemcsak az amerikaiak racionális gondolkodása játszik szerepet, hanem magában az orvostudományban lezajló váltás is. Az Angliában megjelenő, döntően futóknak, gyaloglóknak készült kézikönyvek még a felvilágosodáshoz köthető egészségfelfogást tükrözik: a 18. századra már nemcsak a betegségek kezelése lesz a cél, hanem az élet meghosszabbítása is. Ennek egyik eszköze lesz az egészséges életmód, amelynek részét képezi a testmozgás, a test tudatos gondozása.¹³ Ekkor kezdik el alkalmazni azokat a módszereket (masszázs, folyadékbevitel, testsúly szabályozása), amelyeket a sportolók is átvesznek majd. Az angol edzésmódszerek az életmódot helyezik a középpontba, mert az amatőrizmus szellemének az felel meg, ha a születési adottságokat, a tehetséget próbálják meg kibontakoztatni. Az adottságok kihasználása azonban nem egyenlő azok fejlesztésével, tökéletesítésével, ami az amerikai edzésmódszerek kulcsfogalma.

A fejleszhetőség gondolata az orvostudományból kerül át a sportba. A 19. század végén, a 20. század elején fontos váltás zajlik le a medicinában.¹⁴ Előtérbe kerül a fiziológia, az emberi szervezet funkcionális vizsgálata, ami magában hordja a hatékonyság, az optimális működés kérdéskörét. Ennek tanulmányozására pedig a sport, a testedzés kiválóan alkalmas. A századfordulón terjed el az amerikai testnevelők között az a nézet, hogy testünk fejleszhető, teljesítménye fokozható, ami végső soron nemcsak az egyén, hanem az emberi faj fejlődéséhez is hozzájárul.¹⁵ Az amerikai társadalomban a tudományos változással egyidejűleg zajlik az ideális férfi képének átalakulása: a személyiséget cselekvéseken keresztül folyamatosan fejlesztő *self-made-man* típusának térnyerése.¹⁶ Az „önmagam” aktív felépítésének pedig szintén egyik ideális területe a sport.

Ezeknek a társadalmi és tudományos változásoknak köszönhetően 1912-ben, az első modern olimpiának tekintett stockholmi játékokon az USA megveri a világot atlétikában. Az angolok fanyalogva kritizálják az amerikaiak túlzott szervezethez, edzettséghez, de az amatőr sportvilágban is egyre fontosabb vonatkoztatási pontként szereplő olimpia sok országban lépésváltásra kényszeríti a sportvezetőket. Ekkor vetődik fel először hazánkban is a trénerkérdés, előtérbe helyezve az edzésmódszertan, a sportági szakismeretek fontosságát.¹⁷ A magyar sportéletre azóta is jellemző kudarc utáni megújulási kísérletek egyik elemeként felvetődő trénerkérdés elemzése előtt azonban tekintsük át a hazai fejlődés első néhány évtizedét.

¹³ ZEIDLER, 2008. 85–86.

¹⁴ PARKS, 2007b. 1679.

¹⁵ PARKS, 2007b. 1691.

¹⁶ PARKS, 2007a. 1641.

¹⁷ A trénerkérdés angliai megjelenését jelzik Mussabininek a stockholmi olimpia után írt sorai: „A legjobb oktatói és sportolói »nyersanyagunk« minősége felülmúlhatatlan. Adjuk meg mindkettőnek a lehetőséget (kérdézzük meg, mit tudnak és ne hagyatkozzunk a könnyen kivívható tiszteletre), és így a nemzeti lobogó sokkal gyakrabban lobog majd a középső zászlórúd tetején, mint ahogy az Stockholmban volt...” MUSSABINI, 1913. 240.

Trénerimport

A gyakorlat, vagyis a helyes mozgástechnikai ismeretek birtoklása az a megkülönböztető elem, ami alapján a 19. század végén a *sportsmanek* közül kiválnak azok, akik a többiek irányítását vállalják. Az amatőr szellemnek megfelelően őket még nem is nevezik trénernek vagy edzőnek.¹⁸ Áldozatkész, önkéntes klubtársi oktatósi formáról van szó, amelyről kissé hálátlanul emlékeznek meg a szakma későbbi gyakorlóí, amikor segítőtársnak nevezik őket. Olyan sportrajongónak, aki atlétaként nemigen érvényesülhet, de technikai segítséget nyújt a klubban: eleinte időt mér, majd tanácsokat ad, és szép lassan fiók-trénerre női ki magát.¹⁹ Tény, hogy a foglalkozás alapkritériumai, a rendszeresen és szervezett körülmények között végzett munka nem jellemző még rájuk, de igen fontos szerepük van az új sportágak, a helyes technikák elterjesztésében, népszerűsítésében.

Két egyesület lesz nagy hatással a hazai edzésmélet fejlődésére: a Magyar Athletikai Club (MAC) és a Neptun Evezős Egylet, ahová elsőként szerződtenek angol trénereket.²⁰ Az egyetemi klub elnöksége 1878-ban még ahhoz a megoldáshoz folyamodik, hogy Halász Zsigmondot küldi Londonba az atlétika és az ökölvívás helyes technikájának, titkainak ellesésére.²¹ Majd Zsingor Mihály, a kor elismert tornaszakembere 1894-es halálát követően ők azok, akik angol atlétikai tréneret szerződtenek John Cash személyében. Mégsem a MAC az első a tréner-importban. Bár az evezős sportban bevett szokás, hogy a csónaképítőt felfogadják a hajó új tulajdonosai a betanulási időszakra, a Neptun esetében mégsem erről van szó: 1891-ben hívják Magyarországra C. R. Hardingot, mert „erősen elhatároztuk, hogy megtanulunk evezni. Azért hozattuk el Londonból a világ e leghíresebb trainer-jét. S valóban mikor hajójában láttuk e hallatlan flegmatikus görbe lábú embert – szemünk szánk elállt; nem hittük, hogy ily tökéletesen lehet evezni.”²² Az öt klubtag által finanszírozott, rövid időre tervezett együttműködés olyan nemzetközi és hazai sikereket hoz, hogy a következő évben az angol szakember már a juniorokkal is foglalkozik, illetve más klubok is szerződtenek tréneret az evezés hazájából.²³

A MAC és a Neptun kezdeményezései azonban nemcsak klubszinten jelentősek. Az atlétika ekkor még a modern versenysportok gyűjtőhelye, és a zárt szabály- és versenyrendszerű tornával szemben az újítást képviseli. Ugyanakkor az evezős-

¹⁸ A *Nemzeti Sport* 1931-ben magyarító mozgalmat hirdet sportnyelvünk megteremtése érdekében. A pályázat egyik győztes szava az edző kifejezés, amellyel az angol *trainer* szót szeretnék kiváltani. BÁNHIDI, 1971. 149–152. Annak ellenére, hogy a következő évben az edzés szó is felkerül a támogatott kifejezések listájára, időbe telik, míg mindkét kifejezés elfogadottá válik. Így jelen írásban is felváltva szerepelnek a foglalkozásra használt különböző megnevezések.

¹⁹ DÉVÁN, 1922. 37.

²⁰ Az 1875-ben alapított MAC rendezi az első hazai atlétikai bajnokságokat, és fontos szerepe van az új sportágak elterjesztésében. Magyarország első evezős egylete a Nemzeti Hajós Egylet, amelyet 1862-ben jegyeznek be, de amelyre idővel egyre inkább a „társasági” evezés lesz a jellemző. Ezért a versenyevezésre vágyó ifjak 1884-ben új egyesületet alapítanak Neptun Evezős Egylet néven.

²¹ FÖLDES–KUN–KUTASSI, 1989. 142.

²² PEKÁR, 1891. 5.

²³ A Neptun az angol edző irányításával sorozatban nyeri többek között a régió legfontosabb versenyét, a Bécsi Regattát. 1892-ben a lehetséges 25 aranyéremből 23-at hoz haza a Neptun „Arany négyese”, amelynek a hivatkozott Pekár Gyula is tagja. A nemzetközi sikerek hatására a Nemzeti Hajós Egylet W. A. Barry-t szerződteni. N. N., 1893.

sport fejlődésében nemcsak a technikai előrelépést kell látni, hanem a kondicionális képességek fejlesztésének, illetve az állóképességi edzés előretörését is. Utóbbinak a bajnoki rendszerek kiépülésével egyre nagyobb szerepe lesz minden sportágban. A sportágak közötti ismeretáramlás ekkor szinte akadálymentesen zajlik, hisz a századforduló az *all round sportsmanek* kora.²⁴

Ehhez a közösségi ismeretnövekedéshez azok a sportágak, klubok nem járulnak hozzá, amelyek zártan, elszigetelten működnek, ahol a tradíciók túlzott tisztelete akadályozza az előrelépést. Hajós Alfréd például így ír 1896-os olimpiai felkészüléséről: „*Akkoriban nálunk nem ismertek edzésrendszert, csak egyéni kísérletezéseket. A magam elgondolása szerint elsősorban szívósságra kellett törekednem. Ezt hosszú távú edzésekkel értem el. Majd utána rövid távokat úsztam.*”²⁵ A kor felfogásának megfelelően Hajós is a klubtársakat figyelve alakítja ki saját módszerét. A legkiválóbb úszók tapasztalataiból leszűrtek betartása annyira fontos, hogy számos úszóegyletben a tréningezni kezdő úszók becsületszavukkal fogadják meg az edzésszabályok lelkiismeretes követését.²⁶ Az úzás tükrözi azt a problémát, amivel a magyar sport egésze küzd. Az edzésmódszerek fejlődéséhez először az általános edzéseknek kell kikristályosodniuk, majd az egységes alapok lerakása után egy differenciálódás megy végbe, amikor már a sportolók egyéni adottságait is figyelembe véve dolgozzák ki az edzésterveket. Ez a két fázis egybecsúszik hazánkban a századfordulón. Ahogy Zombory István is megjegyzi sorozatnyitó írásában: „*a trenírozás helyes módja felőli tájékozatlanságunk az egyik akadálya a sportbeli fejlődésünknek.*”²⁷ Hosszú ideig az a nézet is gátja a módszerek terjedésének, miszerint a magyar faj nem alkalmas olyan kitartó és szívós munkára, mint amelyet a versenysport megkövetel. A kezdeti sikerek azonban megcáfolják ezt a felfogást. Ahogy a lokális klubszintről elmozdul a magyar sport szerveződése, úgy kerül egyre inkább egyensúlyba az általános elvek és az egyéni sajátosságok figyelembe vétele. A Tamedly által említett eskütétel azonban nem csak az edzésekre vonatkozik. Az angol edzésmódszerek előírásainak nagy része az „életrendre” – mai kifejezéssel élve a sportos életmódra – és nem az edzésekre vonatkozik.²⁸ Az életmódra vonatkozó előírások betartása épp olyan fontos, mint az edzéseké, ugyanakkor hasonló mentális nehézségekbe ütközik, mert az időkezelésnek a munka- és a szabadidő tekintetében egyaránt meg kell változnia. Mangan ezt az életmódváltást egyenesen a középosztály „forradal-

²⁴ A kor egyik legsokoldalúbb és legismertebb *all round* sportembere Gillemot Ferenc (1875–1916), aki kerékpáros, atléta, evezős és labdarúgó is egy személyben, de kipróbálja még az úszást, a birkózást és a téli sportokat is. Hivatásos evezős edző, aki épp ilyen minőségében akad fenn a labdarúgás első amatőr szabályzatán 1905-ben. Később a MAC labdarúgó csapatának lesz – szintén hivatásos – edzője. SYPOSS, 1976.

²⁵ HAJÓS, 1956. 36–37. (Hajós Alfréd (1878–1955) Magyarország első gyorsúszó olimpiai bajnoka, aki az úzás mellett a labdarúgásnak is hódol. Ez utóbbiban játéktevezetőként és 1906-ban szövetségi kapitányként is működik.)

²⁶ TAMEDLY, 1910. 33–34.

²⁷ ZOMBORY, 1894. 145. Ugyanerről a Neptun nyolcshajójának egyik tagja a következőképpen vélekedik: „*A training legkevésbé sem ama »halálra kínzásnak és tönkretevődésnek« az állapota a melytől a mi elpuhult, satnya és együgyű előítéletekkel telt társadalmunk oly bölcsen óvja drága ifjait, kik aztán testi erélyüket annál jobban »trainirozzák« az áldott kávéházakban, a lélekemelő kártya-asztaloknál és egyebütt.*” PEKÁR, 1891. 5.

²⁸ „[...] *becsület szóra aláírtuk azt a bizonyos ívet, melyen több pontban lényegileg az áll, hogy az evezős erejét a training tartalma alatt csonkítatlanul egyletének szentelje, – az a nyolcz hét alatt.*” PEKÁR, 1891. 6.

mának” nevezi, amelyben a sportolás nemcsak az idő tudatosabb használatát jelenti, hanem a modern testhasználat mögött meghúzódó polgári értékrendszert és moralitást is.²⁹ Hazánkban épp a stockholmi olimpia után fogalmazódik meg, hogy sportéletünk továbblépésének nemcsak az edzés módszerek, az edzésrendszer korszerűtlensége az oka, hanem az újfajta életrendet elfogadó, azt célnak tekintő középosztály szűkös volta is.

Trénerkérdés

A stockholmi olimpia az első, ahová már nem egyénileg jelentkeznek a versenyzők, hanem az egyes országok olimpiai bizottságai csapatokat neveznek.³⁰ Ez a sport-szervezési újítás felerősíti a sportsiker közösségi jellegét, így a nemzeti identitás alakításában játszott szerepét. A sport térnyerésével egyre nagyobb szerepet kap az egyes országok megítélésében az eredményes olimpiai szereplés, annak ellenére, hogy a mozgalom újraindításakor Coubertinnek nem volt ilyen szándéka. Az identitásképző erőnek és a médiának köszönhetően ekkortól kezd emelkedni az olimpiai bajnokok népszerűsége, a húszas évekre pedig a sikeres sportoló már a társadalom egészének példaképévé válik.

Az 1912-es olimpiára a Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) és a Magyar Athletikai Szövetség (MASZ) – mai kifejezéssel élve – központi felkészülést indít. A sportolóknak tréningnyilatkozatot kell tenniük, és a MASZ „bizalmi férfiakat” küld ki a klubokba a felkészülés ellenőrzésére, Gerentsér Lászlót pedig kinevezik az atlétikai tréningek irányítójává.³¹ A sikerrel kecsegtető központosítás ellenére az olimpiai szereplés nem a vártnak megfelelő. A kudarccokat azért is nehéz elviselni, mert a viszonylag népes – 120 fős – küldöttség nem az osztrákokkal egy lobogó alatt vonul fel, hanem a sportdiplomácia erőfeszítéseinek eredményeként csak a magyar színeket képviseli. A fent említettek miatt még fájóbb elviselni és beismerni az eredménytelenséget.

Az értékelések, a vitacikkek a sportélet fejlesztendő területeinek a tömegesítést, a vidék sportéletének fellendítését, a hazai sportélet átszervezését és az edzés módszerek korszerűsítését tartják. Ez utóbbit nevezi Gerentsér László trénerkérdésnek.³² Ő az, aki az olimpia után a leghamarabb sikerrel kecsegtető megoldást, az amerikai trénerek szerződtetését ellenzi. A korábban még előremutató lehetőséget nem azért helyteleníti, mert azok az egyesületek, amelyeknek nincs 10 ezer koronájuk erre, azok hátrányba kerülnének például a MAC-cal szemben. Az államilag, a szövetségek vagy a MOB által fizetett külföldi tréner alkalmazását sem támogatja, mert nem jelentene megoldást a magyar sportélet problémáira. A kibontakozó vita két olyan fontos területet is érint a trénerekkel kapcsolatban, amelyek nagyban hozzájárulnak a foglalkozás professzionizálásához: a fizetést és a képzést. Ha csak

²⁹ MANGAN, 2010.

³⁰ Míg az első olimpiai játékokon Athénban 13 ország 295 versenyzője vesz részt, addig Stockholmban már 28 ország 2504 sportolója indul.

³¹ Gerentsér László (1873–1942) nemcsak *all round* sportoló, de *all round* edző is: vívómester, atlétaedző és Budapest fővárosi testnevelési igazgatója.

³² GERENTSÉR, 1913.

részmunkaidős foglalkozásként is, de elodázhatatlaná válik a fizetett edzők alkalmazása a sportegyesületekben. A *Sport hírlap* címoldalán adja hírül: „*az idők jele, hogy akadtak kiváló magyar atléták, akik szakítottak a tradícióval s a kissé komikusan hangzó »amatőr tréner« helyett, nyíltan, őszintén és becsületesen vállalták a professzionárius trénerséget*”.³³ A helyzet kettősségét jelzi ugyanannak a lapszámnak egy későbbi oldalán megjelent rövidhír: „*Az FTC tréneret keres. A BEAC, MAC, MAFC, MTK példájára az FTC is atlétikai tréneret szeretne szerződtetni. De nincs kit. Tessék jelentkezni.*”³⁴

Senki nem foglalkozott eddig a trénerképzéssel – sem szövetségi, sem klubszinten. Gerentsér a trénerimport helyett épp a hazai képzés mellett érvel, amit szerinte két szinten lehetne kivitelezni. Egyrészt tanfolyamok indítását sürgeti, ahol az alapvető ismereteket sajátíthatnák el a jelentkezők, másrészt a tornatanárképzés megreformálását tartja elodázhatatlanak. Véleménye szerint megfelelő képzéssel a hazai szakemberek is ugyanolyan eredményesek lennének, mint külhoni társaik. Mindezekkel a kérdésekkel az az 1913-ban létrehozott Országos Testnevelési Tanács (OTT) foglalkozik majd, amelynek feladatai között szerepel a sportszakmai ismeretek akkumulációja és népszerűsítése, a sport tudományos támogatásának a megteremtése, illetve a (testnevelő)tanár-képzés reformja. Az elképzelések már az 1910-es években megszületnek, de a kivitelezés a háború miatt áthúzódik az 1920-as évekre.

Trénerképzés

Az önálló szakmává való fejlődés folyamatának első két lépcsőfoka alapvetően a többi szakmától való elkülönülést szolgálja. A teljes munkaidős alkalmazás azt jelenti, hogy a szakmának sikerült más foglalkozásokkal és a társadalom egészével elfogadtatni egy csak az adott szakmára jellemző cél- és feladatrendszert. Erre a körülírható hatáskörre épül rá a második lépés, a képzési program kialakítása. Ez a társadalom, a kívülállók számára is megjeleníti azt az elméleti tudást, amelynek megszerzése elengedhetetlen a szakma gyakorlásának megkezdéséhez. A képzés egyben az utánpótlás biztosításának leghatékonyabb formája is. Így amikor hazánkban felvetődik a trénerképzés problémája, az azt is jelenti, hogy a foglalkozás egy minőségileg más szakaszba ért. Egy szakma minél hosszabb képzési időt, minél több elméleti, vagyis nehezen elsajátítható tantárgyat tud felmutatni, illetve az oktatási rendszer minél magasabb szintjéhez kapcsolódik, annál nagyobb lesz a társadalmi presztízse. Ezeket a szempontokat figyelembe véve, az edzői szakma felemás helyzetbe kerül a két világháború között.

Az 1910-es években felvetődött tennivalók közül a testnevelőtanár-képzés megreformálása a Testnevelési Főiskola alapításával megtörténik. A *Nemzeti Sport* 1926-ban a következőképpen tudósít az itt tartott első tréner-tanfolyamról: „*Kellett hozzá egy nagyobb valami és hogy ez a kisebb megvalósulhatott, ezért a nagyobbak megteremtőjéért illeti az első dicsőítő szó. A Testnev. Főiskola adott hajlékot közvetve, anyagi bázist, részben tanerőket az első magyar tréner-tanfolyamnak és lassan egészen tökéletessé váló felszerelésével járul hozzá a magyar atlétika új szántóvetőinek kiképzéséhez.*”³⁵ Ez a nagytestvér–kis-

³³ N. N., 1913. 1.

³⁴ *Sport hírlap*, 4. (1913) 14. sz. 7.

³⁵ KRASOVEC, 2000. 212. – A tanfolyam megrendelője a Magyar Athletikai Szövetség.

testvér felállás, a testnevelőtanári és az edzői pálya szoros együttjárása ettől kezdve mindenkor jellemezni fogja a szakmát. Ez a későbbiekben jótékony hatású szimbiózis azonban a két világháború között nem volt mindig egyértelműen kedvező az edzői szakmára nézve. Míg az Egyesült Államokban az iskolai sport, a diáksport a szakma egyik nagy felvevőpiaca, addig nálunk felemás megoldások születnek. Elméletileg a diákság csak az iskola keretein belül működő sportkörökben sportolhat. A tanügyi irányítás 1924-ben hozza létre a Középfokú Iskolák Sportkörei Országos Szövetségét (KISOSZ, majd később KISOK), amely a diákság sportolási és versenyzési rendszerének megszervezésére, lebonyolítására hivatott.

Csak külön engedéllyel lehet valaki társadalmi sportegyesületnek a tagja, melyet indokolt esetben, egyedi elbírálás után adnak meg. Ennek a szabályozásnak ugyan az az alapvető célja, hogy az ifjúság szabadidő-eltöltését ellenőrizhessék, de a testnevelőtanárok szakmai indokokat is felhoznak: szerintük az edzők elméleti, elsődlegesen pedagógiai felkészültsége nem elegendő az ifjúsági korosztály irányításához, szakszerű edzéséhez, túlzott teljesítmény-orientáltságuk nem szolgálja harmonikus személyiségfejlődésüket. Ezzel indokolják az általuk vezetett délutáni foglalkozások monopol helyzetének fenntartását. A másik oldalról, az egyesületek részéről is hasonló kritikai megjegyzések hangzanak el: *„Ha őszintén beszélünk, akkor be kell vallanunk, hogy a KISOK, ez a jóindulatból fakadt, de nem elég gyakorlatiassággal megvalósított testnevelési intézmény nagy részben kudarcot vallott. Elrendelték a diákoknak a társadalmi egyesületekből való kivonását, de nem voltak meg a pótlásra szükséges szakszerűen vezetett iskolai sportegyletek, hiányoztak az iskolai játékterek és uszodák, sőt hiányoztak a megfelelő szakoktatók is. Ilyen formán a diákoknak a sportolása két szék között a pad alá került.”*³⁶

Az oktatás- és sportpolitika kedvezőtlen rendelkezései mellett az edzők presztízsvesztésének az is az oka, hogy más szakmák gyakorlatával ellentétben – egy sportágot kivéve – nem hoznak létre szakmai érdekvédelmi szervezetet, amely többek között a képzésért is felelne. Az áttételes képzési csatornák, a tanárképző intézmények használata az önállóság és szakmai érdekek részbeni feladásával is jár, ami hozzájárul ahhoz, hogy a külvilág számára nem sikerül a szakmai tudást és a képzettségi kritériumokat pontosan megfogalmazni.

Professzionális sport: labdarúgás

Az edzői foglalkozás egyik nagy hátránya, hogy a munkavégzés minősége és hatékonysága közvetlenül nem mérhető, csak a sportolók teljesítményén keresztül lehet megítélni. Az edző ki van szolgáltatva tanítványának, az ő eredményessége munkájának elsődleges indikátora. Némi kárpótlást jelenthet, hogy a sport népszerűsödésével – más szakmákkal ellentétben – sokkal nagyobb nyilvánosságot kap munkája: a közönség előtt zajló versenyek, illetve az arról szóló tudósítások

³⁶ VADAS, 1930. 960. Mindezeket Vadas Gyula, a *Nemzeti Sport* főszerkesztője mondja el 1930-ban a Szegeden tartott II. Országos Testnevelési Kongresszuson. (A rendezvény teljes anyagát az OTT lapja, a *Testnevelés* 1930. évi 12. száma teljes közli.) A bostonihoz hasonló konferenciát, ahol testnevelők és iskolaorvosok tárgyalják meg a fizikai aktivitás egészségmegőrző szerepét, majd csak 1934-ben szerveznek hazánkban.

miatt. A láthatóság és ellenőrizhetőség ezen formái azonban csak az edzői munka kis részét hozzák közelebb a rajongókhoz. A szakmai tevékenység nagyobb része a színpalak mögött zajlik: az edzéstervezés, az edzés szervezése, irányítása, a stratégiai koordináció.³⁷ A közönség nemcsak lehetőség, hanem szakértelem hiányában sem tud ezekről ítéletet alkotni. Az edzői feladat leglátványosabb megnyilvánulása az, amikor a néző érzékeli, hogy az edző a pálya széléről képes beavatkozni a versengés menetébe, befolyásolni tudja a sportoló teljesítményét, az eredmény alakulását. Ebben a helyzetben mutatkozik meg számára leginkább a szakértelem speciális volta. Ezek a döntések támasztják alá leginkább az edzői jelenlét szükségességét. Nem véletlen, hogy az USA-ban kezdetektől fogva magas az edzői szakma társadalmi presztízse, hisz az úgynevezett nemzeti sportok – baseball, amerikai foci, jégkorong, kosárlabda – mind az ilyen típusú, az edzői beavatkozásra sok lehetőséget adó sportágak közé tartoznak. A hazai fejlődéstörténetben a labdarúgás játszik ilyen szerepet. Az 1935-ös sportolói statisztikai felmérés szerint az aktív labdarúgók száma több mint az összes egyéb sportot űzők száma együttvéve.³⁸ Ez a túlsúly azt is jelzi, hogy a sportág meg tudta teremteni vidéki bázisát: a 142 budapesti egyesület mellett 280 vidéki foglalkozik a labdarúgással, amelyekben közel 50%-kal többen sportolnak, mint a fővárosiakban. A csapatsportágak között is egyeduralkodó a labdarúgás. Budapest viszonylatában a kézilabdázással és a kosárlabdázással összevetve látható, hogy az időben korábbi szerveződésből adódó lépéselőnyt a labdarúgás mindvégig tartani tudja.

1. táblázat: *Csapatsportágak elterjedtsége Budapesten*³⁹

Sportág	1930		1941	
	Szakosztály	Taglétszám	Szakosztály	Taglétszám
Labdarúgás	134	7116	140	10691
Kézilabdázás	37	1308	31	1570
Kosárlabdázás	0	0	14	712

A honi sportágak közül a labdarúgás szabály- és versenyrendszere egységesül a legrövidebb idő alatt, ami lehetővé teszi hallatlanul gyors elterjedését, népszerűségének rohamos növekedését. A látványsporttá fejlődés visszahat a sportágra: a posztok differenciálódnak, változik a játékfelfogás, a játérendszer, bővül a stratégiai, taktikai megoldások sora, megszilárdul a technikai elemek elsajátításának és végrehajtásának kánonja.

Mindezek a változások megerősítik az edzői szerepet. Ezt a folyamatot – ahogy a grundfociból labdarúgás lesz – jól példázza Schlosser Imre pályafutása.⁴⁰ Az 1906/1907-es évadban bajnokságot nyert csapatáról ezt írja: „*Trénerünk abban az*

³⁷ LYLE, 2002. 35–58.

³⁸ GHIMESSY, 1935. 142. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal országos adatgyűjtése azokra a sportolókra terjedt ki, akik a felvételt megelőző két évben versenyen vettek részt, illetve versenyzésükre még számítani lehet. A regisztrált 62 493 labdarúgó az összes sportoló 54,7%-át teszi ki.

³⁹ ILLYEFALVI, 1931. 523. MIKE, 1943. 193–194.

⁴⁰ Schlosser Imre (1889–1959) a magyar labdarúgás első nemzetközileg is ismert klasszisa, aki 13-szoros magyar bajnok és 75-szörös válogatott. Edzőként Svédországban, Lengyelországban és Ausztriában vállalt munkát.

időben még nem volt. A magunk módszere szerint treníroztunk. Egyéni rendszerünk az volt, hogy ha nem volt mérkőzés, mindig egy kapura lövöldöztünk. A kapu háta mögött egy három emeletes bérház tűzfala emelkedett. Mi nagy buzgalommal rugdostunk kapura s a labda ha a kapu mellett vagy fölött süvített el, nagy csattanással pattant vissza a ház faláról és mi kapásból, igazítás nélkül löttük újra a labdát a kapura. Tudom biztosan, hogy nagy labdabiztonságomat ebben az időben szereztem és annak köszönhetem, hogy minden állítgatás nélkül a legnehezebb helyzetből is minden labdát kapura tudtam löni.⁴¹ Nemcsak technikájukat, hanem edzés módszereiket is ők alakítják ki: tapasztalataik alapján heti két edzéssel tudják a legjobb kondícióban tartani magukat.⁴² Játékstílusuk átalakul egy angliai túra után, ahol a játékosok kifejezetten tanulási szándékkal mennek el megnézni egy mérkőzést. Később itthon begyakorolják a testi erő szabályos használatát, driblik (cselezés) helyett a gyorspasszos játékot, a teret átívelő átadásokat. Ahogy Schlosser fogalmaz: játéku leegyszerűsödött, de sokkal eredményesebbé vált. Mindez a javulás még a stockholmi olimpián nem nyilvánul meg. A kudarcokait a következőképpen látja: „A nagy vereség okát abban találhatjuk, hogy a fiúk minden komoly készülődés nélkül álltak ki a mérkőzésre, a tréner hiánya következtében mindenki úgy élt, ahogy egy ilyen sorsdöntő mérkőzés előtt élni nem lett volna szabad. [...] Nem így csinálták az angolok, akik már akkor is tisztában voltak minden csínjával-bíjával annak, hogy hogyan kell a kondíciót tartani és a meccs előtt már hosszú időn át ehhez mérten éltek.”⁴³ Mindez rávilágít arra, hogy az edzőnek nemcsak szakmai, hanem fegyelmező, csapatépítő szerepe is megnő a csapatsportágakban.

Schlosser 1922-ben fejezi be az aktív játékot, de edzőként tovább tevékenykedik: „Működésem során a fősúlyt a kondíció javítása mellett mindég a tökéletesebb futballtechnika fejlesztésére helyeztem.”⁴⁴ Ekkor már nem kísérletezgetésről van szó, hanem a technika és a kondíció terén is tervszerű, céltudatos felkészülésről. Szakismeretere van kereslet, egy időben több hazai csapatnál is edzősködik, majd külföldön vállal munkát, hiszen a profi labdarúgás nemcsak honi, de külföldi piacot is teremt játékosnak és edzőnek egyaránt.⁴⁵ A sportág hazai és nemzetközi szervezettsége, a fizetőképes munkaerőpiac stabilizálja az edzői foglalkozást, de egyben elvárásokat is támaszt. Nem véletlen, hogy egyedül a labdarúgóedzők alakítják meg érdekvédelmi szervezetüket 1925 végén. A Magyar Tréneri Collégium céljai között szerepel a sportoktatók nevelése, képezése és minősítése, a működő tréner szakmai és erkölcsi ellenőrzése, illetve hazai és külföldi munkavállalói érdekeik képviselése.⁴⁶ A kollégiumnak amatőr és professzionális tréner is tagja lehet, mivel a területen belül külön szekciót hoznak létre számukra. 1928-ban a TF-en tartják meg első tanfolyamukat. Ennek a képzésnek és a szövetség továbbképző anyagának is

⁴¹ SCHLOSSER, 1934. 59–61.

⁴² Az 1930-as budapesti statisztikai felmérés az edzésekre vonatkozóan is közöl adatokat, de ezek sajnos nem sportágakra vonatkoznak, hanem az egyesületek egészére. A 208 adatközlő egyesületből 58 jelöli meg a heti 4 gyakorlóórát, de 45 már heti 10–14 órányi edzésről számol be. ILLYEFALVI, 1930. 524.

⁴³ SCHLOSSER, 1934. 89–90.

⁴⁴ SCHLOSSER, 1934. 126.

⁴⁵ Hazánkban az 1926/1927-es idényben rendeznek először professzionális (labdarúgó) bajnokságot 10 csapattal az első és 14-gyel a második osztályban. (Az USA-ban az első profi baseballcsapatot 1869-ben alapítják.)

⁴⁶ FÖLDESSY, 1926. 640.

a kidolgozója az a Tóth Potya István, aki az egyik kezdeményezője az érdekvédelmi szervezetnek. Tóth már nem csak saját tapasztalatára, sikeres labdarúgói pályafutásának ismeretanyagára építi edzői munkáját. A modern magyar labdarúgás úttörőjének tartott szakember a kor tudományos – orvosi, pedagógia és pszichológiai – ismereteit építi be munkájába, széleskörű elméleti alapokra építkezik. Újfajta edzői szerepfelfogást képvisel, amit a szakmai közeg is nagyra becsül, hisz az FTC első hivatásos edzőjeként 1925–1930 között egymás után három bajnokságot is nyer csapatával. Mentalitása, a szakmáról való gondolkodása annyira új és egyedi, hogy amikor Olaszországba távozik, nincs, aki folytatná kezdeményezését.⁴⁷ A foglalkozás a gyakorlati ismeretekre, csak saját tapasztalatra építő férfiaktól eljutott a tudományos felkészültségű szakemberekig. Ekkor azonban még csak egyedi, egyéni utakról beszélhetünk, erre az új tudatos és tudományos felfogásra nem sikerül szervezett és rendszeres képzési formát építeni.

A labdarúgásnak az edzői foglalkozás kialakulásában játszott szerepét a statisztikai adatok is alátámasztják. Az 1931-es felmérés csak egyesületi bontásban közli a sportoktatókra vonatkozó adatokat, ezért a 128 egyesületben foglalkoztatott 483 fő sportági megoszlására csak áttételesen lehet következtetni. A labdarúgás térnyerését azonban az is jelzi, hogy az egyesületek részletes áttekintésénél külön rákérdeznek a futballcsapatok és a futballmérkőzések számára – a sportklub jellegétől függetlenül. Az 1941-es sportegyesületi felmérés már részletesebb áttekintést ad a 771 sportmesterről, de a sportágankénti pontos számbavétel ekkor sem lehetséges: *„Annyi azonban mégis meg volt állapítható, hogy az alkalmazott edzők csaknem fele a labdarúgó sportnál volt foglalkoztatva. Körülbelül 70-70 sportmestert foglalkoztat a vívás és a tornaoktatás s kb. 40-40 oktatót kötött le a tenisz, a birkózás és a céllövő sport is.”*⁴⁸ A labdarúgás szervezettsége és népszerűsége miatt az edzőkérdés ebben a sportágban képes elmozdulni a klubszintről, az edzők személyes versengési színteréről. A szakmai együttműködés, a közös érdekek védelme csak magasabb, szövetségi szinten valósulhat meg. Az országos szintre történő elmozdulás azonban nem kap állami támogatást, mert a sportág társadalmi és sportpolitikai presztízse alacsony.

Szerepfelfogások

Tóth törekvései is jelzik, hogy a szakma differenciálódik, új szerepfelfogások jelennek meg, és a szakmán belül is felvetődik a kérdés: milyen a jó edző, vagyis a foglalkozás gyakorlásának mi/melyik az ideális módja? A fejlődés eredménye, hogy már nem csak a foglalkozáshoz szükséges szakértelemről, hanem az edző személyiségéről is vitáznak. Bodor Ödön is mindkét területet áttekinti, de természetesen az előbbit tartja fontosabbnak. Pontosabban a sport iránti fanatizmust említi elsőként és a sportolói pályafutást másodikként: *„Az első és jó kellék a sport fanatikus szeretete, a belső parancsoló szükség. [...] A második feltétel, hogy a tréner maga is aktív sportoló volt legyen, hogy saját testén és lelkén és idegzetén tapasztalta mi a tréning. [...] A saját magán tapasztaltak felérnek sok-sok elméleti tudással.”* A gyakorlat előtérbe helyezése „nem

⁴⁷ Tóth István (1891–1945) Firenzében, Milánóban – az Internazionalénál – és Triesztben edzősködik.

⁴⁸ MIKE, 1943. 200.

jelent azt, mintha az elméleti tudás másodrendű volna”.⁴⁹ A tanultakat a saját ismereteivel ellenőrizve alkotja meg egyéni felfogását stílusokról és edzésrendszerekről. Az állandóan fejlődő sportban a trénernek folyamatosan képezni kell magát: „Nincs tehát tökéletes, hanem csak jó tréner, aki ennek tudatában állandóan tovább képzi magát, hogy megközelítse a végcél, a tökéletes tréneret.”⁵⁰

A sport nemzetközi szerveződése miatt a tökéletes tréner már nem csak a hazai viszonyokhoz igazodik, nem csak a magyar elvárásoknak akar megfelelni. A külföldi sportéletből az amerikai és a skandináv példák jelentik a vonatkoztatási pontot az 1920-as évektől kezdődően. Déván István a tengerentúli kollégákról a következőképpen vélekedik: „Mi az oka az amerikai trénerek kiválóságának? Először, hogy mindegyiknek van legalább 10-15 éves versenyző múltja; majdnem mindegyik elvégezte a Trénerképző főiskolát, ami elengedhetetlen kellék;⁵¹ fejlett elméleti és praktikus tudásuk van; korra is mind tekintélyes, 35-40 év körüli egyén, sok-sok tapasztalattal. Azt a nagy tudást, amire egy trénernek szüksége van, nem lehet 1-2 évi praxis alatt elsajátítani, ahhoz éppen úgy hosszú idők munkája szükséges, mint magáéhoz az atlétikához.”⁵² A külföldön felhalmozott tudást azonban nem lehet egy az egyben hazánkban alkalmazni. A Somfay Elemér által urbánusnak nevezett amerikai módszerhez – egész éves edzés és versenyeztesítés – kiváló fedettpályás létesítmények kellenek, amivel hazánk nem rendelkezik.⁵³ A kor kiemelkedő hazai edzői éppen a téli hónapok, az addig pihenő- vagy holtsezonnak tekintett időszak kihasználásában jeleskednek: Tóth Potya István bevezeti a téli alapozást a labdarúgóknál, az atléták pedig a téli sportokat használják kiegészítő sportokként. Általánosan jellemzővé válik ekkoriban a magyar sportéletre a gimnasztika – akkori kifejezéssel a célgimnasztika – téli alkalmazása. Ez részben a természetinek tartott skandináv módszer átvételéből, részben a magyar sport németes torna-vonulatából, a hagyományokból is adódik.⁵⁴

Az edzői szakismeret differenciálódására az edzésperiódus kiterjesztése mellett más tényezők is hatnak. Egyre hangsúlyosabbá válik az edzésstervezésnél az egyéni adottságok figyelembevétele – ennek köszönhető a pedagógiai és a pszichológiai ismeretek beemelése a szaktudásba –, de ez már nem csak a tehetségekre vonatkozik. A sportok „tömegesedésével” a szakismeret, a hozzáértés még fontosabb lesz, mert nem csak a kiemelkedő adottságú sportolókkal kell jó eredményt elérni. A kor szerzői egyöntetűen kiemelik az edzők megfigyelési készségét, a hibajavítás fontosságát, a folyamatos korrigálást, amelyekre alapvetően nem a született tehetségek esetében van szükség.

⁴⁹ BODOR, 1926. 163.

⁵⁰ BODOR, 1926. 165.

⁵¹ 1919-ben a University of Illinois indítja az első felsőfokú edzőképzési programot, amelyet George Huff dolgoz ki. Az 1930-as évekre válik általánossá az edzőképzés a testnevelési tanszékeken az USA-ban.

⁵² DÉVÁN, 1922. 36.

⁵³ SOMFAY, 1929. 50–51.

⁵⁴ Somfay nevezi természetinek a skandináv módszert, mert szerinte a természeti környezet, az éghajlat a meghatározó az ottani életmód és edzéslehetőségek kialakításában. Annak ellenére, hogy a magyar nem annyira urbanizálódott, mint az amerikai társadalom, a skandináv módszer épp az életmódot alapvetően meghatározó természeti adottságok hiányában nem alkalmazható hazánkban. SOMFAY, 1929. 50.

A versenysport idényjellegének fokozatos felszámolódása azt is jelenti, hogy az edzők részleges alkalmazásának is változnia kell. A szakma szabadidős tevékenységtől indulva eljut a munkaerőpiacra, ahol a sportbeli szerepek közül elsőként tart igényt hosszú távú, esetleg végleges alkalmazásra. A sportolókkal és a sportvezetőkkel szemben egy hivatásos, fizetett foglalkozási pálya lehetősége bontakozik ki az edzők előtt. Ez a professzionális váltás nem zajlik zökkenőmentesen: az elfogadtatás nehézségeit viták – végső soron etikai konfliktusok – jelzik, melyeket az edzők sportvezetőkkel és sportolókkal folytatnak. A sportolóval, a sportvezetővel kialakított kapcsolat alapkövének az edzők a feltétlen engedelmességet tartják: az atlétának ellentmondás nélkül kell teljesítenie a tréner utasításait, azokba sem az atléta, se a sportvezető ne szóljon bele.⁵⁵ Az edzői munka a bizalomra és a tekintélyre épül. Az edző-sportoló kapcsolat ilyen felfogása eltér a kor egyik legismertebb edzője, Mussabini hitvallásától: *„Az edzőnek el kell rejtenie saját hajlandóságát azon emberek jóléte érdekében, akik az oltalma alatt állnak. Ez a módja annak, hogy bizalmat keltsen maga iránt a sportolóiban, és így megnyitja az utat azokhoz a kis bizalmakhoz, amelyek olyan sokat jelentenek az összes érintettnek. De az edzőnek tapasztaltnak, és ha lehet egy kicsit idősebbnek is kell mutatnia magát, hogy így leplezze saját egyéniségét. A sport világában a higgadtságnak és a tapasztaltságnak még mindig megvan a kis szakmai trükkjei.”*⁵⁶ Az eltérés nem a visszafogottabb angol mentalitással magyarázható, hanem azzal, hogy a magyar edzők szakmai autonómiája még nem olyan egyértelmű, mint angol kollégájuké. Az önállósodásnak fontos momentumja a szakmai problémák érzékelésének és értelmezésének joga, ami hatalmi kérdés. Ezért a jogért, az önálló munkavégzést lehetővé tevő pozícióért meg kell küzdeni.

A szakma társadalmi presztízse

Ahogy a labdarúgóedzők tréneri kollégiumának célkitűzései is mutatják, egy érdekvédelmi szervezetnek befelé egységesítő, összetartó feladatai vannak, míg a társadalom felé elismertető, presztízsnövelő tevékenységet folytat. Mindkét területet szolgálja, ha kidolgozzák a foglalkozás gyakorlásának ideális módját, etikai kódexet hoznak létre.⁵⁷ Fel kell mutatniuk a szakmai szerepfelfogásnak azt a fajtáját, amelyik a társadalom számára a leghasznosabb, amelyik a kor domináns értékrendszeréhez legjobban igazodik. Meg kell alkotniuk az ideális edzőt, illetve előtérbe kell állítaniuk a szakma azon képviselőit, akiket annak tartanak. Ezek a törekvések azonban számtalan társadalmi szűrőn mennek keresztül. Az első, hogy az adott társadalomban milyen szerepet tölt be a sport. Amíg a sportolásra kizárólag mint szabadidős tevékenységre tekintenek, aminek nincs pozitív hatása a munkavégzésre, a közösségépítésre, a nemzeti identitásra stb., addig az edzők társadalmi presztízse is sokkal alacsonyabb. Ugyanakkor az egyes sportágak megbecsültsége sem egyforma mértékben növekszik. Megítélésük attól függ, hogy milyen társadalmi rétegből verbuválódik a sportolói kör, illetve a sportsikerek által milyen társadalmi kapcsolatrendszerrel lehet kiépitni, milyen mobilitási lehetőségek rejlnek benne.

⁵⁵ DÉVÁN, 1922. 41.; SOMFAY, 1929. 2–6.

⁵⁶ MUSSABINI, 1913. 138.

⁵⁷ ROOS, 2001.

Ezen tényezők mellé a múlt század elején még felsorakozik az amatőr-profi vita is. Az amatőrizmus ethoszához ragaszkodók a profi sportban a munka és a szabadidő egyensúlyának megbomlását látják. Ez a harmónia fontos része a polgári életmódnak. A profi sportot ellenzők úgy vélik, hogy a középosztályi értékeket hordozó amatőr sport devalválódik azzal, hogy pénzkereset forrásává válik. Ezt a nézőpontot képviseli az első magyar nyelvű, sportról szóló kultúrfilozófiai tanulmány is.⁵⁸ Varga szerint a sport olyan nyílt, rugalmas, teherbíró, határozott, tiszta szándékú embert formál, aki cselekedeteinek súlypontját nem a részéletre – a sportra – helyezi, hanem a teljes életre. A sport alapeleme a játékosság és a versengés, a profi sport az előbbit kiiktatja, míg az utóbbinak túlzott jelentőséget tulajdonít. A sport lényege megsemmisül, amikor eltűnik a játékosság, illetve a tevékenység egyedüli célja a teljesítmény, a rekordhajhászás lesz. A dríllt, az edzést is a sport lényegének tarja, mert a sportoló ekkor sajátítja el a technikát, a legökonomikusabb mozgásformát, ami saját teljesítményének fokozásához szükséges. A gyakorlás nem más, mint a mozgás mechanikussá tétele és fegyelmezés. Épp ezért Varga úgy véli, hogy az edzés *„a felelősségérzet alól való menekülés közvetlen formája. Keretein belül az egyén alárendeli magát valamely elvnek, szabálynak, parancsnak, kötelező cselekedésnek; egyetemes felelősségérzetét pedig a lehető legcsekélyebbre redukálhatja, sőt egyenesen kidobhatja magából.”*⁵⁹ Amíg az amatőr sportban ez az *„alárendeltségi viszony természetesen igen szűk és szoros teret határoz meg”*,⁶⁰ mert csak szabadidős, vagyis *„részélet”* tevékenységről van szó, addig a professzionális sportban mindez tág teret kap. A civil kezdeményezésként induló amatőr sport morális felsőbbrendűségének ilyen nyomatékos hangsúlyozása túlmutat a sport világán, mert a háttérben az élet egészére vonatkozó középosztályi távolságtartás, szociális elkülönülési, megkülönböztetési szándék húzódik meg.

Az amatőr-profi vita érinti az edzőket is. Doros György szerint *„a legnehezebben meghatározható helyzetet a sporttársadalomban a sportoktató foglalja el”*.⁶¹ Ellentmondásos helyzete abból adódik, hogy feladata a tiszta, ideális amatőr sportoló kiképzése, de ezért anyagi ellenszolgáltatást kap, a professzionális sportolóhoz hasonlóan. Az amatőr sport és az itt folyó oktatás lényege az erkölcsi, akarati nevelés, amelynek csak eszköze a helyes sporttechnika elsajátítása. Az ideális oktatóban megvan az amatőr szellem, ezt sportolói múltjából hozza magával. Az edzők a sportmúltat a technikai ismeretek szempontjából tartják fontosnak, míg a teoretikusok az amatőr sportra jellemző etikai normák belsővé válása miatt. Ha az edző is ezt helyezi munkája középpontjába, akkor a tevékenységéért kapott fizetés ellenére is megkülönböztethetővé válik a profiktól, akiket csak a versenyek és a rekordok érdekelnek. A sportoktatók helyzete nemcsak etikai kérdések miatt felemás. Az 1941-es statisztikai adatok szerint az edzők többsége a labdarúgásban, a teniszben, a birkózásban és a céllövésben tevékenykedik. Ezek közül kettőt – a labdarúgást és a birkózást – döntően a társadalom alsóbb rétegeibe tartozók választják, így közülük kerülnek ki az edzők is. A teniszben és a céllövészetben azok bocsátják áruba technikai ismereteiket, akik nem rendelkeznek tisztességes, biztos megélhetést nyújtó polgári foglalkozással. A magasabb etikai kérdések mögött ismét felsajlik a társadalmi státusok meghatározó ereje.

⁵⁸ VARGA, 1936.

⁵⁹ VARGA, 1936. 44.

⁶⁰ VARGA, 1936. 44.

⁶¹ DOROS, 1931. 99.

A tömegeket és „mindent elszűrőkítő szakembereket” vonzó profi sport negatív megítélése ellenére Varga szerint is bővülnek a sportnak a társadalmilag hasznos kapcsolódási pontjai: gazdasági (üzemszervezési), népegészségügyi, szociális és katonai funkciói jelzik honi beágyazódottságát.⁶² A felsorolt társadalmi funkciókat ellátó területeken azonban nem foglalkoztatnak edzőket. Az edzői foglalkozás számára a kitörési pontot az jelenti, hogy a sport ekkor már a (kultúr)politika részét képezi. A szerző szerint is állami feladat a sport fejlesztése és általánossá tétele, mert általa a nemzet politikai hatalmát lehet növelni. A 20. század első felében a politikai érdeklődés, az egyes országokra vonatkozó ismeretek forrásai és szerkezete is megváltoznak. A tömegek évszázadában már nemcsak politikai tények és események alapján ítélik meg az országokat. A külpolitikai gondolkodást már különböző területekről és forrásokból származó információk alakítják.⁶³ A nemzetekről kialakított közvélekedés, „ország-kép” alakításában a kultúra feltörekvő, tömegeket vonzó irányzatai – például a film és a sport – egyre fontosabb szerepet játszanak. Benedict Anderson szerint az „elképzelt közösség”, a nemzeti egység alakításában fontos szerepe van az I. világháború után elterjedő rádiózásnak. A sportesemények közvetítései a jelenlét illúzióját adó együttes, egyidejű élményt nyújtanak, megteremtik a közösség képzetét.⁶⁴ Két modern jelenség: a sport és a rádiózás, a helyszíni közvetítés egymást erősítő hatást fejtenek ki. Ennek felismerése mutatkozik meg Európa számos országának az első világháború utáni sportpolitikájában is: a széles érdeklődésre számot tartó sport semleges és békés terepe lehet a visszavágásnak, a nemzet erejének bemutatására, továbbá a sportversenyek közösségi élménye erősíti a nemzeti identitást, összetartozást.⁶⁵ Ebből a sportpolitikai irányvonalból következően a két világháború között azok az edzők rendelkeznek a legnagyobb társadalmi presztízzsel, akik a sportpolitika által támogatott, nemzetinek tekintett sportágakban aratnak sikereket.

Szakmai ideálok

A magyar sportélet bővülésével és egyre nagyobb mértékű szervezettségével párhuzamosan fejlődik a szakma. A foglalkozás gyakorlásához szükséges készségek és tudásanyag szélesedével egyetemben a szerepfelfogások is egyre sokfélebbek. Így már az ideálok is többfélék lehetnek. Érdekes módon a szakma és a közönség két momentumot egyaránt nagyra értékeli: a döntéskészséget és a sikeres sportpályafutást. Az edzők gyakran hasonlítják munkájukat a művészekéhez az edzéseken és a versenyeken hozott intuitív, kreatív döntéshozataluk miatt. Az edzői szem és a látásmód, a helyzetfelismerés az, amit sokuk szerint nem lehet tanítani, amire születni kell. Szakma és közönség véleményének egybeesése figyelhető meg e tekintetben, hisz a szurkolók is ezeket a pillanatokot értékelik leginkább: a szakértelemnek a kielezett versenyszituációban való megnyilvánulását. A sport mással össze nem hasonlítható drámaiságába való beavatkozást, a „forgatókönyv” itt és most átírását. Azok az edzők, akik erre lehetőséget nyújtó sportágban tevékenykednek, előnnyel

⁶² VARGA, 1936. 3.

⁶³ SIPOS, 2006.

⁶⁴ ANDERSON, 1963.

⁶⁵ ARNAUD, 1998.

indulnak a társadalmi presztízsüzdelmekben. Természetesen ilyen gyakorlatorientált szakmában az is számít, hogy sportolóként milyen eredményeket ér el valaki. A már említett Schlosser György edzői megítélésben is közrejátszott játékosmúltja, amikor még profiként is példaként állították a többiek elé, mert szívét-lelkét beleadta a játékba. A professzionális sportból azok lehetnek idolo, akik a gazdasági megfontolások, a pénzügyi befolyásolás ellenére is fel tudják mutatni az amatőr sport értékeit: a hűséget, az elkötelezettséget, a *fair play*-t. A sportpályafutás Tóth Potya István esetében is részben a szakismeret, részben a tisztelet forrása, de a tudomány bekapcsolásával ő egy olyan elemmel bővíti a szakmai repertoárt, amely hosszú távon jelent előnyt a foglalkozásnak. De nem csak annak: az edzői foglalkozás története ugyanis nemcsak szakmatörténet, mivel az edzői munka egy párhuzamosan kibontakozó fiatal tudományterület ismereteinek forrása és gyakorlati terepe, ezért a professzió története egyben a sporttudomány történetének is fontos fejezete.

Ha a szakmát egyesítő érdekvédelmi szervezet nem is, de egy szakmai lobbiz létrejön az 1930-as évekre. Több sportág edzőit egyesítő informális grémium, amely szakma- és tudányszervező tevékenységével örökdi a foglalkozás autonómiájának megteremtésén és társadalmi presztízsének növelésén. Ebbe a szakmai „felsőbbtségbe” tartozik Komjádi Béla vízilabdaedző is, aki nemcsak szakmai, hanem társadalmi elismertség tekintetében is sikeresnek mondhatja magát. Ő a nagybetűs EDZŐ, aki köré már életében számtalan legenda szövődik. Ha csak azt tudja róla valaki, hogy az 1932-es olimpiai bajnok vízilabdacsapat edzője, már ez az adat is sokat elárul népszerűségének okáról. Ez az az időszak, amikor a nemzetközi sportversenyeken elért eredmények az egyes nemzetek sikerességének fokmérőjévé válnak. Az olimpiai bajnokság az amatőr sport legnagyobb győzelmének számít, és ezt egy úgynevezett nemzeti sportágban elérni külön dicsőség. A vízilabda a magyar (sport)politika egyik dédelgetett kedvence. Ebben a privilegizált sportban Komjádi egy meshőshöz hasonlóan emelkedik fel. A semmiből teremti meg a III. ker. TVE vízipólócsapatát, amely a kitartó munka eredményeként a nagy és sikeres FTC-nek lesz komoly ellenfele a bajnokságban.⁶⁶ Az 1928-as amszterdami játékokra már bajnokesélyesként érkezik meg válogatott csapata, de nem sikerül győzniük. Képes együtt- és összetartani a társaságot, és négy évvel később minden akadályt leküzdve nyernek Los Angelesben. Fáradhatatlan szervező: utánpótlást, uszodát, versenyt, úszásoktatást, munkahelyet szervez, mindennel foglalkozik, ami a sportággal és a sportolókkal kapcsolatos. Komi bácsi „főfoglalkozású” edzőként besegít a társadalmi munkában dolgozó sportvezetőknek is. Az idézőjel annak szól, hogy ugyan felmondja egy nagyvállalatnál betöltött főtisztviselői állását, de nem az edzőségéből él, hanem sporthírlapíró lesz a foglalkozása. A sport számára egyenlő az alázattal és az áldozattal. A legendához hozzátartozik, hogy „a háborúban kitűnő katona volt, összelövődözött testtel, rokkantán jött haza a harctérről, a rokkantsága azonban nem gátolta abban, hogy a sport nemes és vértelen mezején folytassa tovább a küzdelmet”.⁶⁷

Az „aranyember” életét összegző írások természetesen az edzői identitásról, a társadalom által követendőnek tartott szakmai mintáról is szólnak. Ez a szerepfelfogás nem is a már pályán levőknek szól, hanem az elkövetkezendő nemzedéknek,

⁶⁶ GYARMATI, 2001. 53–67.

⁶⁷ PÁNCZÉL, 1934. 326–327.

a foglalkozást majdan választóknak. A szakma professzionalizálódása szempontjából nem biztató, hogy a sport iránti elkötelezettség felsőfoka, a fanatizmus az elvárás, amiért cserébe megélhetési lehetőségekkel nem kecsegtető fizetség jár. Ennek a legkevésbé sem önkéntes aszkétizmusnak az okai a sportegyesületek működési feltételeiben keresendők.

Egyesületi élet

A modern tömegtársadalom kialakulása hazánkban az első világháborút követő évtizedre esik. Ennek a folyamatnak része, hogy a közéletbe a magyar társadalom mind szélesebb rétegei kapcsolódnak be, az egyesületi szerveződés lehetőségeit egyre több csoportja használja fel a véleményformálásra, az érdekképviseletre. Az 1920-as években megfigyelhető egyesületi lázat nemcsak a modern közéletiség alapvető kereteit adó szervezeti rendszer kialakulásával magyarázhatjuk. Ez az aktivitás részben annak köszönhető, hogy a háború alatt csak hazafias egyesület alapítását engedélyezi a főhatóság, ugyanakkor a háborút lezáró békediktátum aktivizálja a civil szerveződések, szervezetek. Ez a társadalmi pezsgés kihat a sportéletre is, sőt megerősítést nyer a működési kereteket mindinkább szabályozó nemzetközi sportélet elvárásai által.

A háborút lezáró békeszerződéseknek köszönhetően a politikai és a kulturális nemzet addigi egybeesése megszűnik, így Európa több országában a kultúrpolitika hangsúlyos szerepet kap az 1920-as, 1930-as években.⁶⁸ A határokon átívelő nemzeti egység fenntartása érdekében a szellemi, a politikát közvetlenül képviselő területek – így a sport is – kiemelt szerepet kapnak. Ez a törekvés megfigyelhető az egyesületek támogatásában is: a kulturális egyesületek az összes bevételük közel 25%-át kapják az államtól, az országos átlag 7,9%-ával szemben.⁶⁹ A sportegyesületek támogatása fél százalékponttal marad el az átlagtól. Bevételeik legnagyobb része (64%-a) versenyrendezésből származik. Ez az adat azonban csak részben tükrözi a sport általános népszerűsödését, mert a teljes összeg több mint fele a lóversenyzéssel foglalkozó egyesületekre esik. A fennmaradó részből pedig a másik látványos sport, a labdarúgás is alaposan kiveszi a részét.⁷⁰ Az összes többi sportágnak maradó összeg felhasználásánál fontos szempont, hogy az egyesületi lázzal együtt fellendül a sportpálya-építés is. A sportlétesítményekről készült első, 1935-ös statisztikai felmérés szerint az épületeknek, pályáknak mindössze a 9,2%-a volt meg az első világháború előtt. 1924-gyel indul meg az építési láz, az ezt követő évtizedben készül el az összes létesítmény közel 80%-a.

Az egyesületek bevételi forrásainak megoszlása azért érdekes, mert az edzők foglalkoztatásához tervezhető, biztos anyagi bázis szükséges. A magyar sportegyesületek ilyen gazdasági feltételek mellett igen óvatosan kezelik a személyzeti ügyeket: az országos 3,2%-os átlaghoz képes kiadásainak csak 1,3%-át fordítják tiszteletdíjakra. Az edzőket érintő személyzeti kifizetések is épp hogy túllépik az országos átlag felét (4,3% a 8,5%-hoz képest). Az 1940-es háborús években az egye-

⁶⁸ ARNAUD, 1998.; ZEIDLER, 2001. 183.

⁶⁹ DOBROVITS, 1935. 35.

⁷⁰ DOBROVITS, 1938. 418.

sületi bevételek arányai átalakulnak. A versenyrendezésből származó jövedelmek csökkennek, így a tagdíjak 1935-ös 14%-os részesedése 23,4%-ra emelkedik, de az állami „segélyek” részesedése még mindig csak 12,4%-ot tesz ki. Az új statisztikai felmérés a sportegyesületi személyzettől már elkülönítve közli az oktatók, edzők fizetését, amire a kiadások 3,7%-át fordítják.⁷¹

Az edzőkkel szemben támasztott legfőbb követelmény, a fanatizmusba oltott aszketizmus tehát abból fakad, hogy a sportegyesületek továbbra is megmaradnak a civil szféra, az amatőrizmus világában: magas erkölcsi elvárások, csekély anyagi juttatás fejében. Az edzők száma ugyan folyamatosan nő, de 1941-ben is csak az egyesületek harmadánál vannak állásban: a 771 főnek csak 36%-a (282 fő) hivatásos, fizetett munkavállaló. Annak ellenére, hogy 208 fő (27%) oklevéllel vagy szaktanfolyami végzettséggel rendelkezik, mégis amatorként, vagyis anyagi ellenszolgáltatás nélkül dolgozik. A foglalkozás fejlődése szempontjából fontos kritériumot, a főmunkaidős foglalkoztatást csak a profi sport tudja biztosítani. Az állami szerepvállalás még a nemzetinek tekintett sportágak esetében sem terjed ki az edzők főfoglalkozású alkalmazására. A professzionizálódás szempontjából fontos tényezők, a jövedelem és a társadalmi presztízs tehát külön utakon járnak. Ezért az edzők többségének marad a fanatizmus, „a belső parancsoló szükség”, amely nem csak a sport, hanem a társadalom iránti elkötelezettségükből is fakad: társadalmi hasznosság bizonyítása egyéni haszonszerzés nélkül.

Összegzés

A 20. században a sportélet három irányból kaphat impulzusokat: a civil szférától, a gazdasági élettől és az államtól.⁷² A polgári kezdeményezések nemcsak a 19. századi indulásnál fontosak, hanem később a tradíciók ápolásában, a középosztályi identitás megerősítésében és elfogadtatásában is. Ennek a szférának a hatása leginkább Nagy-Britanniában figyelhető meg. A középosztály nagysága és differenciáltsága miatt az innen jövő igények alakítják leginkább az edzői foglalkozás angliai történetét. Ezek az impulzusok az inspirálás mellett fékező erővel is bírnak a gazdasági szférával szemben.

A három terület kiegyensúlyozott együttműködése az USA-ban valósul meg: mindhárom terület fontos szerepet játszik a sport alakításában, így az edzői foglalkozás fejlesztésében. Egyaránt találunk alulról jövő civil kezdeményezést, és felülről induló, állami elvárások teljesítését támogató (sport)politikai kezdeményezéseket. A piacgazdaság a racionális szervezési elvek és megoldások, a technikai és a tudományos ismeretek sportban történő alkalmazását támogatja. Mindezek kedvező feltételeket teremtenek a szakma professzionizálásához, ezért itt alakul ki a szakma legdifferenciáltabb foglalkozási struktúrája a 20. század első felében.

Hazánkban mindhárom területen vannak kezdeményezések, de ezek sem külön-külön, sem együtt nem eredményezik az edzői szakma főfoglalkozású hivatássá válását. A mindvégig hangsúlyos civil szféra sportágai nem edzőigényes sportágak, illetve a középosztály szűkös volta miatt a terület eltartóképessége is korlá-

⁷¹ MIKE, 1943. 204–205.

⁷² EICHBERG, 2010. 171.

tozott. Az állami szerepvállalás az iskolai testnevelésre koncentrált, ahol azonban a testnevelőtanárok kapják az irányító szerepet. A piaci alapon szerveződő profeszionális sport csak a labdarúgásban jön létre, amely azonban alacsony társadalmi presztízzsel rendelkezik, ami kihat az ott foglalkoztatott edzők megítélésére is.

A kedvezőtlen tendenciák ellenére a foglalkozás professzionalizálódásának mind a négy területén – teljes munkaidős alkalmazás, képzési programok kidolgozása, szakmai szervezetek létrejötte és a tudományos háttér megteremtése – vannak kezdeményezések, de ezek nem elég átfogóak és nem elég időállóak. Az edzőkérdés ugyan elmozdul a klubszintről és szövetségi, országos szintre emelkedik, de állami támogatásban nem részesül. Márpedig a modern társadalmakban egy új foglalkozás csak akkor kerül be tartósan a munkaerőpiacra, ha állami segítséget kap. Ez az oka annak, hogy az 1940-es években az edzőknek csak egyharmada végzi munkáját más foglalkozásokra jellemző feltételek mellett: rendszeresen és rendezett munkajogi keretek között. Ugyanakkor a hivatássá válás legfontosabb kritériumát teljesítik a szakma képviselői, mert létrejön egyfajta rendszerezett szakértelem. Az 1930-as évekre olyan strukturált tudás alakul ki, amely merít a külföldi szakirodalomból, de figyelembe veszi a magyar társadalom és a sportélet sajátosságait is. A stockholmi olimpiát követően a szakmai lobbó alig húsz év alatt teremti meg a későbbi magyar sportsikerek edzésméleti alapjait. Az összehasonlító kutatások gyakran jutnak arra a következtetésre, hogy Kelet-Európában megkésett, lassúbb fejlődés figyelhető meg. A sport területén is van fáziseltolódás a kezdetekkor. Az állami támogatás és a piaci szféra figyelme is lehetne nagyobb mértékű – ha nemzetközi összehasonlításban nézzük az ide vonatkozó adatokat. A szakértelem, a hazai szakmai tudás megteremtése és akumulációja az egyetlen terület, ahol nincs lassúság, ahol a fejlődés üteme nem marad el a Nyugattól. Az első világháborút követően olyan edzésméleti szakismeret jön létre, amely egészen a hatvanas évekig megalapozza a magyar sportsikereket.

Felhasznált irodalom és rövidítések

ANDERSON

1984 ANDERSON, Benedict: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London, Verso, 1984. (Magyarul: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Ford.: Sonkoly Gábor. Budapest, L'Harmattan, 2006.)

ARNAUD

1998 ARNAUD, Pierre: Sport – a means of national representation. In: *Sport and international politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*. Eds.: ARNAUD, Pierre – RIORDAN, James. London, Spon, 1998. 3–13.

BÁNHIDI

1971 BÁNHIDI Zoltán: *A magyar sportnyelv története és jelene*. Budapest, Akadémiai, 1971.

BODNÁR

2004 BODNÁR Ilona: Lealacsonyítják-e a nők a sportot? In: *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs?* Szerk.: PALASIK Mária – SÍPOS Balázs. Budapest, Napvilág Kiadó, 272–287.

BODOR

1926 BODOR Ödön: A jó tréner. *Testnevelés-Sport*, 6. (1926) 1. sz. 161–165.

DÉVÁN

1922 DÉVÁN István: *A modern atlétika*. Budapest, Pantheon, 1922.

DOBROVITS

1935 DOBROVITS Sándor: Magyarország egyesületeinek statisztikája. *Statisztikai Szemle*, 13. (1935) 1. sz. 23–37.

1938 DOBROVITS Sándor: Társadalmi szervezetek. *Statisztikai Szemle*, 16. (1938) 4. sz. 414–418.

DOROS

1931 DOROS György: *A versenysport etikai és lélektani problémái*. Budapest, Légrády, 1931.

EICHBERG

2010 EICHBERG, Henning: Body culture. In: *Routledge companion to sports history*. Eds.: POPE, Stephen W. – NAURIGHT, John R. London–New York, Routledge, 162–181.

FÖLDES–KUN–KUTASI

1989 FÖLDES Éva – KUN László – KUTASI László: *A magyar sport története*. Budapest, Sport, 1989.

FÖLDESSY

1926 *A magyar futball és a Magyar Labdarúgók Szövetsége. 1897–1901–1925*. Szerk.: FÖLDESSY János. Budapest, Magyar Labdarúgók Szövetsége, 1926.

GEMS–BORISH–PFISTER

2008 GEMS, Gerald R. – BORISH, Linda J. – PFISTER, Gertrud: *Sports in American history. From colonization to globalization*. Champaign, Human Kinetics, 2008.

GERENTSÉR

1913 GERENTSÉR László: A trénerkérdésről. In: *Sportalbum. A Magyar Hírlap naptárajándéka 1914-re*. Szerk.: MÁRKUS Miksa. Budapest, Magyar Hírlap, 113–115.

GHIMESSY

1935 GHIMESSY László: A magyar versenyző sportolók statisztikája. *Statisztikai Szemle*, 13. (1935) 2. sz. 134–151.

GUTTMANN

1995 GUTTMANN, Allen: A rítustól a rekordig. In: *Bevezetés a sportszociológiába. Szöveggyűjtemény I*. Szerk.: FÓTI Péter. Miskolc, Miskolci Egyetem, 1995. 62–84.

GYARMATI

2001 GYARMATI Dezső: *Aranykor. A magyar vízilabdázás története*. Budapest, Herodotosz, 2001.

HADAS

2003 HADAS Miklós: *A modern férfi születése*. Budapest, Helikon, 2003. (*Helikon Universitas*)

HAJÓS

1956 HAJÓS Alfréd: *Így lettem olimpiai bajnok*. Budapest, Sport, 1956.

ILLYEFALVI

1931 *Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve 1931*. Szerk.: ILLYEFALVI I. Lajos. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1931.

KEYS

2010 KEYS, Barbara: International relations. In: *Routledge companion to sports history*. Eds.: POPE, Stephen W. – NAURIGHT, John R. London–New York, Routledge, 248–267.

KRASOVEC

2000 75 éves a TF. Szerk.: Krasovec Ferenc. Budapest, Átrium, 2000.

LYLE

2002 LYLE, John: *Sports coaching concepts. A framework for coaches' behavior*. London, Routledge, 2002.

MANGAN

2010 MANGAN, James Anthony: Prologue. Middle-class 'revolutionaries' in pursuit of moral, physical, political and social health and the history of modern European sport as a history of modern European ideas. *The International Journal of the History of Sport*, 27. (2010) 1–2. sz. 21–29.

MANSFIELD–MALCOLM,

2010 MANSFIELD, Louise – MALCOLM, Dominic: Sociology. In: *Routledge companion to sports history*. Eds.: POPE, Stephen W. – NAURIGHT, John R. London–New York, Routledge, 99–113.

MASON

1989 *Sport in Britain*. Ed.: MASON, Tony. Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

McNAB

1990 McNAB, T.: Chariots of fire into the twenty-first century. *Coaching Focus*, 13. (1990) 1. sz. 2–5.

MIKE

1938 MIKE Gyula: Magyarország sportlétesítményei. *Statistikai Szemle*, 16. (1938) 4. sz. 548–552.

1943 MIKE Gyula: Magyarország sportegyesületei 1941-ben. *Statistikai Szemle*, 19. (1943) 4. sz. 182–208.

MISÁNGYI

1932 MISÁNGYI Ottó: *Az újkori atletika története*. Budapest, Országos Testnevelési Tanács, 1932.

MUSSABINI

1913 MUSSABINI, Samuel A.: *The complete athletic trainer*. London, Methuen, 1913.

Neptun

1935 *A Neptun budapesti evezős egyesület 50 éve*. Budapest, 1935.

N. N.

1893 N. N.: Az evezés saisonja. *Herkules*, 10. (1893) 9. sz. 71.

N. N.

1913 N. N.: Angol baj – magyar öröm. *Sporthírlap*, 4. (1913) 14. sz. 1.

PÁNCZÉL

1934 PÁNCZÉL Lajos: *A magyar vízipóló története*. Budapest, Magyar Vízipóló Története Könyvkiadóvállalat, 1934.

PARK

2007a PARK, Roberta J.: Physiologist, physicians, and physical educators. Nineteenth century biology and exercise, hygienic and educative. *The International Journal of the History of Sport*, 24. (2007) 12. sz. 1637–1673.

2007b PARK, Roberta J.: Science, service, and professionalization of physical education, 1885–1905. *The International Journal of the History of Sport*, 24. (2007) 12. sz. 1674–1700.

PEKÁR

1891 PEKÁR Gyula: Race-hajóban. *Herkules*, 8. (1891) 23. sz. 4–6.

POPE–NAURIGHT

2010 *Routledge companion to sports history*. Eds.: POPE, Stephen W. – NAURIGHT, John R. London–New York, Routledge, 2010.

ROOS

2001 ROOS, Patricia A.: Profession. In: *Encyclopedia of Sociology*. Eds.: BORGATTA, Edgar F. – MONTGOMERY, Rhonda J. V. London, Routledge, 2001. 2259–2265.

SCHLOSSER

1934 SCHLOSSER Imre: *Schlosser Imre és a magyar futball 35 esztendeje. A 75-szörös magyar válogatott játékos visszaemlékezései*. Budapest, Fővárosi Irodalmi Vállalat, 1934.

SIPOS

2006 SIPOS Balázs: Média, medialitás és a külpolitikai gondolkodás alakulása. In: *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. A VI. Hungarológiai Kongresszus, Debrecen, 2006. aug. 22–26. szimpóziumának anyaga*. Szerk.: PRITZ Pál. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2006. 129–149.

SYPOSS

1976 SYPOSS Zoltán: A sport sokoldalú egyénisége. In: SYPOSS Zoltán: *Ez a szép játék. Arcok a magyar sport történetéből*. Budapest, Sport, 1976. 37–45.

SOMFAY

1929 SOMFAY Elemér: *Atlétika és tréningje*. Budapest, Somfay Elemér, 1929.

SZEGEDI

2005 SZEGEDI Péter: *Pozíciók és oppozíciók. A futballmező kialakulása, struktúrája és dinamikája: az 1945 előtti labdarúgás történet-szociológiai elemzése*. PhD értekezés. Budapest, 2005.

TAMEDLY

1910 TAMEDLY Mihály: *Úszás*. Budapest, Nemzeti Sport, 1910. (A *Nemzeti Sport* könyvtára, 2.)

VADAS

1930 VADAS Gyula: A vidék testnevelési feladatai. *Testnevelés*, 3. (1930) 12. sz. 956–965.

VARGA

1936 VARGA Sándor Frigyes: *A sport. Kultúrfilozófiai tanulmány*. Budapest, Wachs, 1936. (Dolgozatok a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Philosophiai Semináriumból, 15.)

WILENSKY

1964 WILENSKY, Harold L.: The professionalization of everyone? *American Journal of Sociology*, 70. (1964) 2. sz. 137–158.

ZEIDLER

2001 ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat*. Budapest, Osiris, 2001. (Osiris zsebkönyvtár)

2008 ZEIDLER Miklós: „Ember” képét hordó Majom forma Lajhár”. Felvilágosodás-kori magyar nyelvemlékek a testgyakorlás hasznáról. *Alföld*, 59. (2008) 10. sz. 84–105.

ZOMBORY

1894 ZOMBORY István: A training. *Sport-Világ*, 1. (1894) 12. sz. 145–146.